

PRVA PROLETERSKA NA GLAVATIČEVU I KOVAČEVOJ GLAVI

NA LIPETI I GLAVATIČEVU

Već 9. marta 1943. godine 1. proleterska brigada izbila je u rejon Bijele, u neposrednoj blizini Konjica. Kolona Glavne operativne grupe kretala se ograncima Prenja, povrh Boračkih jezera, ka srednjem toku Neretve. Njemačka artiljerija neprestano je iz Konjica tukla po koloni, a s jedne i druge strane napadali su Nijemci, četnici i Italijani, tako da su u toku ovog mučnog marša vođene borbe neprekidno.

Poslije izlaska na Borke 1. proleterska izbila je na čelo lijeve kolone. Brigada je stavljena pod operativnu komandu 2. proleterske divizije. Preko Boraka brigada je oko -12. marta izbila u Kašiče odakle je trebalo da pođe na razbijanje četnika u rejonu Čičeva, Lipete, Glavatičeva i Tjemena. Jake četničke snage koje su samo na ovom pravcu brojale preko deset hiljada pušaka, nastupale su niz Neretvu u pravcu Konjica, dok su druge, potpomognute njemačkim, odnosno italijanskim snagama, napadale s juga preko Prenja i sa sjevera, iz Konjica. Na čelo desne kolone vršili su pritisak četnici Baja Stanišića i Bačevića. Taj pritisak trebalo je da oslabi, a kasnije onemogućí 1. proleterska brigada svojim dejstvima. U isto vrijeme ona je imala zadatak da na našem lijevom krilu, zajedno sa brigadama 2. proleterske divizije, izvrši proboj kroz četnički raspored i tako otvori put glavnini naših snaga prema Kalinoviku i dalje, prema Drini.

Blizu dvadeset hiljada četnika bio je poslao Draža Mihailović kao pomoć njemačkim generalima koji su komandovali ovom velikom »operacijom uništenja« Glavne operativne grupe, sa kojom se nalazio Vrhovni štab.

Četnički front se nalazio južno od okuke Neretve kod Kašica, iznad Čičeva, Glavatičeva i na Lipeti. Četnici su, uslijed našeg nastupanja, bili prinuđeni da organizuju odbranu svojih položaja. Čučeci na liticama iznad Neretve, oni su se, zavaravali mislju da su zatvorili obruč oko nas, da čvrsto drže svoj dio obruča. Ako su i imali namjeru da nastupaju, za to im se nije dala prilika: mi smo ih preduhitrili.

Znali smo da se pred nama nalazi četnički odred Baja Stanišića. Činilo nam je posebno zadovoljstvo da se, poslije godinu dana, sretnemo sa izdajnicima crnogorskog naroda, kojima je komandovao Dražin vjerni saradnik Stanišić. Sada je taj izdajnik, za cijenu italijanskih makarona, pirinča i cokula sakupio — doduše mnoge pod prijetnjom smrti, ali i uz obećanje da će biti pljačke i plijena — oko tri hiljade crnogorskih seljaka, kako bi još jednom, kao ono u martu 1942. godine, digao ruku na naše oslobodilačke snage i da njemačkim vojskovođama, do čijeg mu je povjerenja bilo naročito stalo, pomogne da nas konačno istrijebe! I tu svoju vojsku postavio je, opet po nalogu svojih gospodara, iznad Neretve, na Lipeti, na Tjemenu i Djevojačkom kuku, na Gradu i Ivanovom brdu i po ivicama prostrane Čehojske ravni, iznad Glavatičeva. A sam Stanišić nalazi se u planinskom zeseoku Cesim.

Pored Neretve, u samom kanjonu, nije bilo četničkih snaga. Držali su se »povisoko«, u Čičevu i oko njega. Bila je već noć kad su tri bataljona 1. proleterske: 1, 2. i 3. sišli od Kašića na stari austrijski drum koji uz Neretvu vodi ka Ulogu i Obiju. Na čelu kolone koja je tiho gazila drumom maršovao je 1. bataljon. Nešto kasnije, koji sat poslije pada mraka, prethodnica bataljona okrenula je desno, prema Čičevu. Ispred sela prethodnica je naišla na isturene četničke zasjede.

Prvi bataljon pokušao je da se razvije u strijelce i da na juriš zauzme selo Čičevo prilijepljeno kao lastino gnijezdo uz strme ogranke Lipete. Ali za to nije bilo uslova, a osim toga, četnici nisu držali čvrst front, na koji bi se mogla sručiti silina juriša, već su bili sakriveni po uzanim usjecima i između kamenjara. Borci su se penjali jedan drugome na leđa i hvatali se rukama za stijene, iskakali na grebene i odatle bacali ručne bombe na glave četnika koji su u mraku čučali iza kamenja.

Dok je kolona 2. i 3. bataljona i dalje maršovala pored Neretve prema Glavatičevu, ispod grebena Lipete odjekivale su eksplozije ručnih granata i nizali se đerdani svijetlećih zrna. Borci 1. bataljona nisu štedeli municiju jer je — to smo iz isku-

stva znali — velika pucnjava izazivala paniku kod mobilisanih četnika. Poslije nekoliko časova oštre borbe 1. bataljon je savladao otpor četnika i zauzeo Čičevo. Četnici su se šticeći mrakom, izvlačili uzanim usjecima i kozjim stazama uz Lipetu. Seljaci, koji su već bili polijegali, nisu mogli da shvate o čemu se radi. Kad je grupa boraca iz 1. bataljona prišla jednom sanjivom, uplašenom mještanimu i molila ga da pokaže put prema Glavatičevu, on je odgovorio:

— Ma kako prema Glavatičevu, kad vam je kapetan sad s vojskom pošao prema Borcima?

Mislio je, očito, da su četnici. Naši su, sada oprezno, ne odajući se, nastojali da utvrde koji je to »kapetan« i zašto je posao ka borcima. I to im je uspjelo. Sat-dva ranije, pričao je seljak, nešto poslije pada mraka, neki četnički kapetan sa svojom jedinicom krenuo je ka Boračkim jezerima, kao pojačanje četnicima koji su se nalazili na ograncima Prenja. U stvari, u selu je bilo zanočilo nekoliko četničkih »brigada«. Kad su borci rekli seljaku da su oni partizani, ovaj se prekrstio i viknuo:

— Odbij se od mene. sotonu! Pa kuda prodoste kod tolike silne vojske, pobogu braćo?

Borci su ga umirili i objasnili mu kako su prošli i došli.

U toku čitave noći 14. i 15. marta dijelovi 1. bataljona, pod komandom öava Burića, prepucavali su se sa četničkim grupama koje su se bile zadržale na glavicama iznad sela. Borci su se dozivali s njima i razgovarali.

— Ko je tamo? pitali su proleteru.

— Ovdje Crnogorci, — odgovorili bi sa čuka, a glas im je podrhtavao, valjda od straha i hladnoće.

— Nijeste vi Crnogorci, nego izdajnici, — dobacivali su im borci 1. bataljona. Mi smo istinski sinovi Crne Gore, a vi ćete uskoro osjetiti što znači izdati svoj narod. Presješće vam makaroni, izdajnici!

Zrno je ubojito, ali ponekad riječ može da bude ubojitija. Saznanje da se pred njima nalaze Crnogorci, proleteru, nije četnike nimalo obradovalo.

Bataljon je u toku noći zauzeo još nekoliko isturenih četničkih položaja i istjerao njihove dijelove na vrhove Lipete, ka Čehojskoj ravni.

Za to vrijeme 3. i 2. bataljon maršovali su u tišini prema Glavatičevu. Treći bataljon imao je zadatak da napadne Glavatičevo i zarobi štab četničkog odreda, za koji se pretpostavljalo da je u selu, a 2. bataljon je imao da pregazi rijeku kod Ribara

i da se, grebenom iznad desne obale Neretve, uputi prema četničkim snagama koje su na tom pravcu držale položaje. Međutim, štab 2. bataljona je samoinicijativo odlučio da se ne ide tim pravcem, pošto je teško prohodan i za dnevno kretanje, već da se pođe za 3. bataljonom. Komandant bataljona Božo Božović je smatrao da je najjednostavnije ako se drumom izbije do Glavatičeva, zauzme most i tako bez teškoća, najbrže stigne do Razića na desnoj obali, gdje se, prema našim podacima, nalazila jedna četnička brigada. Tako je, 15. marta oko 2 časa izjutra, kolona od dva bataljona (2. i 1.) izbila pred Glavatičevo.

Na čelu 3. bataljona, kao prethodnica, kretala se Omladinska četa. Kada je pred selom četnički stražar upitao ko ide, vođa patrola odgovorio je kratko:

— Omladinci!

Četnički stražar se za trenutak zbunio, jer su i četnici imali omladinsku četu koja je baš ovdje bila kao obezbjeđenje, pa je misno da je to sigurno neka njihova patrola. Ali je zabuna trajala veoma kratko. Četnički glavari koji su bili u kućama i čuli razgovor, shvatili su da nešto nije u redu, pa je stražaru upućeno pojačanje. A kad su borci Omladinske čete 3. bataljona stigli na blisko odstojanje, četnici su vidjeli s kim imaju posla. Stražar je samo uspio da nasumce opali jedan metak, ali se bataljon već bio razvio i natkrilio čitavo selo. Četnici su bili opkoljeni. Razvila se borba po kućama. Do svitanja bataljon je zarobio dio četničkog prijekog suda, čitav »agitprop« i jedan dio rukovodstva Dražine omladine. Ove četničke grupe u Glavatičevu osjećale su se sigurnim s obzirom na to da je četnički front do sinoć bio oko Čičeva i na okuci Neretve ispred Kašića. A sami četnički glavari bili su sigurni u svoje snage, koje je već bio raspršio naš 1. bataljon. I dok je 1. bataljon razgonio braniocce Dražinog »fronta«, naša dva bataljona prodrli su oko sedam kilometara u dubinu četničkog rasporeda. Zato je razumljivo što su Dražini političari — »agitpropovci« bili zaprepašćeni kad su pred sobom ugledali borce sa srpom i čekićem na petokrakoj zvijezdi. A baš ti četnički »prosvetitelji« bili su dodijeljeni Bajovom odredu, da bi podizali moral njegovoj nasilno mobilisanoj i preplašenoj vojsci.

Štab Dražine omladine takođe je bio poslat na front, da mobiliše i vaspitava omladinu kako bi što revnosnije služila okupatoru. Kako smo kasnije utvrdili, članove štaba, prije njihovog polaska, primio je Draža kod Kolašina. Tek slijedećih

dana, iz dokumenata koji su bili zaplijenjeni u Bajovoj arhivi, mogla se ocijeniti uloga četničkog prijekog suda, njihovih »politikara« i Dražinih »vjernih« omladinaca ...

Major Ostojić — čika Brana, načelnik Dražinog štaba, pisao je Baji Stanišiću:

»... Radi zadržavanja begunaca molim vas da vi lično krenete još noćas preko Hanskog polja za Glavatičevo ... Zavedite preki sud i kolovođe streljajte na licu mesta, kao i sve sumnjive. Beguncima saopštite da sam streljao stotinu uhvaćenih i da isto čeka sve ostale begunce.«

Do zore je 3. bataljon potpuno očistio selo, izuzev jedne kuće u kojoj se nalazio neki četnički major Santić, rodom iz Mostara, koji se predstavljao kao Francuz i stvarno govorio francuski. S njim su se u kući nalazila još tri četnika. Naši su ih nekoliko puta pozivali na predaju, ali oni nisu pristali. Borci 3. bataljona morali su da pomoću ručnih granata prođu u kuću, a kad je u borbi poginuo zamjenik komandira čete Zuća, štab bataljona je naredio da se kuća zapali. Kad je kuću zahvatio plamen iz nje je izletio major Santić i ponovo, na francuskom, počeo da viče da je on francuski oficir. Na to mu je jedan drug iz 3. bataljona dobacio na francuskom:

— Ako si i francuski oficir, moraš da predaš oružje, a s tobom ćemo postupiti prema Ženevskoj konvenciji o ratnim zarobljenicima.

Santić se uputio prema grupi naših boraca, stalno držeći cijev od puške pod grlom. Borci su došli do zaključka da se još koleba da li da se preda ili da izvrši samoubistvo. U zadnjem času, na nekoliko koraka ispred naših boraca, opalio je i pao mrtav. Kod njega je nađen dnevnik, pisan na francuskom. U dnevniku se govorilo o posjeti rukovodstva Dražine omladine Draži. I major Santić bio je s njima. Po svemu izgleda da je od Draže dobio neki poseban zadatak. Na njegovu žalost, nije stigao da taj zadatak izvrši...

U toku dana 3. bataljon je ostao u Glavatičevu, vršeći kružnu odbranu, pošto su se svuda po okolnim visovima i čukama nalazili četnici. Naš 2. bataljon je odmah izjutra prešao most na Neretvi i uputio se prema selu Razići, u kojem se nalazila nekakva sandžačka četnička brigada. Bio je dovoljan juriti samo jedne naše čete pa da se brigada razjuri i da se više ne okupi. Zaplijenjeno je nešto lakih mitraljeza, hrane i opreme. Na tom položaju smo i zanoćili.

Predveče slijedećeg dana 2. bataljon se, pošto je prethodno očistio teren od zaostalih četničkih grupa, spustio u Glavatičevo. Stigao je i 1. bataljon koji je čitav dan, 15. marta proveo u žestokim borbama sa četnicima iznad Cičeva. Jedna njegova četa bila se ispela na Lipetu i izvršila nekoliko uspješnih napada na utvrđene četničke položaje. Međutim četnici su, vidjevši da su pred njima naše slabije snage, izvršili nekoliko protivnapada i uspjeli da četvu potisnu prema Cičevu. U tim borbama 1. bataljon je imao i nekoliko mrtvih. Kasnije, na Lipetu su izbili i bataljoni 2. dalmatinske brigade.

U toku dvodnevnih borbi tri bataljona 1. proleterske brigade stvorila su povoljne uslove za glavni napad na četničke snage na sektoru Lipeta — Tjeme — Djevojački kuk — Ivanovo brdo. U ovaj napad su 16. naveče pošli 1. i 2. bataljon. Na desnom krilu, na pravcu Ivanovog brda, trebalo je da u napadu uzmu učešća bataljoni 10. hercegovačke brigade. Pošto je imao da se uspne uz teško prohodno, strmo točilo ka Tjemenu, 1. bataljon je morao da ostavi komoru i sva teška oruđa i da u napad krene samo sa puškomitraljezima i lakim bacačima. Drugi bataljon je napadao pravcem s. Zaborani — Djevojački kuk.

Podilaženje četničkim položajima počelo je u prvi mrak. Bilo je prosto nevjerovatno kako su se borci 1. bataljona, poslije toliko marševa i borbi, verali kozjim stazama uz Lipetu. Čak su i seljaci, kada su ih borci pitali može li se tuda uspeti, sumnjičavo vrtjeli glavom. Četnici pak nisu ni pomišljali na opasnost sa te strane. Oni su se bezbrižno izležavali pored vatri na Tjemenu i Djevojačkom kuku.

Drugi bataljon pošao je strmom stazom koja od Glavatičeva vodi usjekom prema Zaboranima. Visinska razlika između Glavatičeva i Kuka iznosi preko sedam stotina metara. Ipak je kolona 2. bataljona odmicala znatno brže nego 1. bataljon. Pod vrhom, ispod oštarih okomitih greda, čelo 2. bataljona usporilo je hod. Ispod nogu se kotrljalo kamenje, moralo se ići opreznije. Borcima se učinilo da na vrhu glavice, desno iznad puta, čuju glasove. Vjerovatno je to bila nekakva četnička straža, ali nije reagovala. Možda nas nije ni primijetila. Tek, čelo kolone je, poslije tri sata penjanja, izbilo na zaravan iznad Zaborana. U tom seocetu, kako smo kasnije saznali, dan ranije boravio je Bajo Stanišić, ne pretpostavljajući da mu naše jedinice idu u »pohode«. On se predveče 15. marta, uputio u zaselak Česim, da bi tamo, »na licu mjesta« komandovao ili na-

padom na nas il'i, zlu ne trebalo, odbrani ovih kamenitih glavicica, po kojima su čučali njegovi »bataljoni«.

Sa uzvišice iznad Zaborana vidjele su se na Djevojačkom kuku vatre, oko kojih su sjedeli i grijali se četnici. A tada je stupio u dejstvo bacač 2. bataljona. Nišandžija minobacača Duško Popović, poslao im je prvu minu koja je pala odmah pored vatre. To je ujedno bio i znak za juriš pješadije. Pravci napada naših četa nisu se mogli tačno odrediti. U stvari, svi pravci vodili su prema vatrama koje su bile rasute po zaravni. Uz pokliče i pozive četnicima na predaju, uz vrlo jaku puščanu i minobacačku vatru, dvije čete 2. bataljona brzo su slomile otpor četnika i zauzele Djevojački kuk. Kada se od prvih zarobljenih četnika saznalo gdje se nalazi Bajo Stanišić, odmah je upućena 2. četa 2. bataljona koja se nalazila u rezervi da blokira zaselak i da Baja uhvati. Ali, i Bajo je imao dobro uvo. Prvi pucnji na Djevojačkom kuku natjerali su ga da ostavi šolju čaja i kajganu, i da u paničnom strahu pobjegne sa grupicom svojih pratilaca preko Lisca ka Nevesinju.

Poslije četiri časa penjanja uz grebene Tjemena, 1. bataljon je stigao pod sam vrh. Kroz usjek u grebenu, koji od vrha pada prema zapadu, prethodnica je, na udaljenju nekoliko stotina metara, vidjela vatre. Na sjevernom i sjeverozapadnom nagibu Tjemena nalazio se jedan bataljon četnika, seljaka iz Pješivaca i okoline, koje su Bajovi žandarmi bili nasilno mobilisali. Zaklonjeni iza nekih litica koje su ih štitile od vjetrova, četnici su bezbrižno sjedjeli pored vatri i razgovarali. Nisu spavali, jer im je bilo hladno, ali nisu imali ni isturenih obezbjeđenja. Ta ko bi mogao da se uspe uz litice Lipete?! Ko bi ikada pokušao da se domogne ovih neosvojivih grebena? Kad je grupa boraca na lijevom krilu 1. bataljona izbila na vrh točila, pod samu stijenu koja se uzdizala iznad njega, začula je razgovor:

— Milisave, bolan, zar ne čuješ kako se neko čepeli (pen-tra) uz stijenu. Bogme su ovo oni. ..

— Ma ćuti, jadan ne bio — hrabrio ga je Milisav — gdje će oni uz ove stijene, nijesu mačke. To se tebi pričinilo, strah ti se u srce uvukao. Kakav si ti ratnik, nesrećniče?

Stab bataljona odlučio je da borci ne pucaju na četnike dok ovi ne počnu da daju oružani otpor. Iz lakog bacača izbačeno je nekoliko mina preko njih, a onda su zašarala svijetleća zrna, takođe povrh četnika. Vatra koju su borci otvorili iz neposredne blizine izazvala je takvu paniku da nikakav komandant

nije bio u stanju da zadrži i okupi tu žalosnu vojsku. Ostavljajući puške i rance, četnici su bježali prema Čemernu i Ivanovom brdu, gdje im se nalazila glavina. Borci 1. bataljona vikali su za njima:

— Predajte se, nećemo vam ništa!

Ali su četnici, bježeći, odgovarali:

— Ne smijemo dok svane, i gubili se u tamnim jarugama.

Kad su prvi dijelovi 1. bataljona izbili na Tjeme, već se osjećao prvi bljesak. Drugi bataljon već je bio ovladao Djevojačkim kukom i gonio grupe četnika prema Tjemenu, na kojem je bilo taman zapucalo. Četnici su tek sad sasvim izgubili glavu: umjesto da nađu svoje, naišli su na čete 1. bataljona. Počeli su da se muvaju i vraćaju k nama. Jedna desetina 2. bataljona koja je gonila jednu četničku grupu, začula je u uvali dozivanja. Jedan naš borac je doviknuo:

— Ko je dolje?

— Prateća četa Župskog bataljona — glasio je odgovor.

— Brže ovamo, mrcine, vidite li da će vas pohvatati — zvali su ih naši služeći se terminologijom njihovih komandanata.

— Dobro, idemo — odgovorili su — ostavite nam vezu.

— Ne brinite samo požurite — doviknuo im je naš desetar.

Lukavstvo je uspjelo. Uskoro je iz mraka izronila duga kolona sa bacačima i municijom na leđima. Nisu bili opalili ni jednu minu. Nišandžije na bacačima bili su Italijani. Bilo je dovoljno da viknemo: »Predaj se!« pa da čitavo naoružanje prateće čete — sedam teških bacača i dvije »brede« — polože pred naše noge.

Do svitanja 2. bataljon je zarobio 48 a ubio 20 četnika. Prvi bataljon je zarobio dvadesetak. Jedan četnik, mlađi čovjek, zarastao u dugu bradu i kosu, pokušao je da iskoristi polumrak, pa se stušio prema jednoj udolini. Uspio je da nam umakne, iako smo pucali za njim. Kasnije smo u uvali našli tragove krvi. Bio je ranjen, ali je nestao u pravcu Ivanova brda.

Kad se razdanilo, čitav rejon Djevojačkog kuka i Tjemena bio je već očišćen od četnika. Što nije bilo pohvatano ili ubijeno — bježalo je prema Čemernu i Ivanovom brdu. Na pravcu Ivanovog brda još u toku noći čula se borba. To su nastupali bataljoni 10. hercegovačke brigade koji su u svitanje bili pod samim ovim brdom. Sa njega su četnici, iz utvrđenih položaja, još davali otvor,

Prvi i 2. bataljon 1. proleterske nisu se zaustavili na za-
uzetim položajima. Zaplijenjene bacače smo odmah okrenuli
prema Ivanovom brdu i na četničke kolone koje su se muvale
po Cehojskoj ravni, prošaranoj sniježnim pokrivačem. Oba naša
bataljona, sa isturenim prednjim dijelovima, krenula su u
pravcu Ivanovog brda, da pomognu bataljonima 10. hercego-
vačke . . . Bili smo tek krenuli kad su se vratili dijelovi naše
2. čete koja je imala zadatak da presiječe odstupnicu Baju Sta-
nišiću. Bajo je i ovom prilikom uspio da umakne, ali je ostavio
vrlo bogatu arhivu, koju je četa donijela. Pošto je 2. četa bila
u rezervi, vratila se i samoinicijativno spustila u selo Zaborane.
Još je bila noć. Četnike su zatekli kako se, bunovni, oblače.
Čuli su bili pucnjavu, ali nisu znali šta se zbiva. Vjerovatno su
komandiri čekali naređenja. Jedna grupa četnika je, kad su
naišli naši borci, poskakala na noge i povikala u jedan glas:

— Gdje ste, braćo, čekamo vas da vam se predamo.

Poletjeli su prema našim borcima i stali ih grliti i ljubiti.
Bilo je među njima ljudi koji su poznavali pojedine proletere.
Na jednu našu desetinu, iza ugla jedne kuće naleti grupa čet-
nika. Zamjenik komesara 2. čete zaustavi ih u mraku i viknu:

— Zašto bježite?

A jedan od njih, misleći da su četnici, odgovori:

— Kakvo je to pitanje!? Povlačimo se.

Drug pita dalje:

— A ko ste vi?

— Mi smo iz Nikšićkog bataljona — odgovori jedan
bradonja.

— Pa šta radite ovdje?

— Kako šta radimo? Došli smo da se borimo protiv ove
komunističke žgadije.

Šego, zamjenik komesara čete, unese mu se u lice i uhvati
ga za prsa.

— Što si rekao!?

Četnik, misleći da je provokacija, ponovi isti odgovor. Ali
se u momentu, vidjeći da Šego nema brade, a vjerovatno pri-
mjetivši titovku na njegovoj glavi, zbuni i promumla:

— Ovaj, oprostite . . . mislio sam da je oficir . . . Učili su
nas da tako govorimo.

Šego mu sam oduzme pušku i gurnu ga prema grupi koja
je već bila bacila oružje.

Prikupili smo sve zarobljenike. Neke od njih poznavali
smo mi ili borci 1. bataljona. Bili su preplašeni, tako reći ska-

menjeni. Stalno su molili da ih ne pobijemo. Među njima je bilo mnogo koji su prisilno mobilisani. No bilo ih je mnogo i druge vrste: koji su bili pošli dobrovoljno i svjesno da služe okupatoru. Nadali su se pljački i bogatom plijenu po Hercegovim. Kad smo ih natjerali da izruče rance koje su im bili poklonili italijanski fašisti, ostali smo zaprepašćeni. Prvo, italijanske cokule koje su im bile podijeljene pred polazak, nisu nosili na nogama nego u rančevima. Radije su išli u svojim opancima, a cokule su čuvali da se s njima »kite« kad se vrate kao »pobjednici«. A onda plijen: klupka konca, brusovi za oštrenje kosa, nakovnji, verige — sve na šta su naišli. I kod pljačke je, izgleda, postojao neki hijerarhijski red: oficiri i druge starešine uzimali su ono što je bilo vrednije, a ovima su ostavljali »krpije vinu«.

Nismo vjerovali svojim očima. Posmatrali smo sve to i ćutali. Najzad neko zapita:

— Od koga ste to opljačkali, nesrećnici?

Tek tada im je postalo jasno šta su počinili. Na kraju su mnogi priznali da sve te stvari imaju kod svojih kuća ...

Nastojali smo da se malo oslobode i da razgovaramo s njima. Kad su ocijenili da ih nećemo strijeljati — kako su im govorili oni koji su ih povelili u borbu protiv nas — priznali su nam da su pošli u izdaju. Takođe su nam pričali koliki je strah zavladao među njima kad su čuli da će se sukobiti s proleterima. Poneki, to smo kasnije doznali, pošli su dobrovoljno sa četnicima, da bi mogli da prebjegnu k nama. Dosadili su im bili teror i zlodjela četničkih glavešina po Crnoj Gori. Kao dokaz da govore istinu — pokazivali su cijevi svojih pušaka: najveći broj među njima nije bio ni metka opalio. Ali svima nismo smjeli odmah da vjerujemo. Večeras, onako iznenađeni, nisu ni imali vremena da opale ...

Tako je izgledala Situacija na našem sektoru 17. marta izjutra. Ali dalje, prema zapadu, borbe su još vođene. Naročito žestok otpor davala je četnička glavnina na Ivanovom brdu. Bila je u povoljnoj situaciji, jer se Ivanovom brdu može prići samo brisanim prostorom. Štabovi naša dva bataljona odlučili su da nastavimo sa gonjenjem četnika i da dejstvujemo bočno, u cilju što efikasnije pomoći 10. hercegovačkoj. Tako smo u borbenom poretku nastavili prema jugozapadu. Puško-mitraljesci su dejstvovali stojeći, u hodu. Sniježni pokrivač Čehoja, u širini od jednog kilometra, crnio se od četnika. Motali su se na sve strane. Teški bacači, postavljeni ispod Tjemena,

tukli su čas po Ivanovom brdu čas po kolonama koje su se vijale ispod njega, prema šumi. U svitanje smo na Djevojačkom kuku našli platno veličine čaršava, s jedne strane bijelo, sa druge crveno. Zarobljeni četnici su nam rekli da je to platno služilo kao signal za italijanske avione. Ako nije bilo snijega — isticana je bijela strana a na snijegu — crvena. Sada nam je to platno došlo kao poručeno. Kada su dvije italijanske »sa-voje«, koje su nosile bombe, i jedan transportni avion sa municijom i nešto hrane, počeli da kruže iznad Čehoja, naša dva bataljona koji su se zatekli u streljačkom stroju, u pokretu prema zapadu, služila su kao izvrsna meta. Brzo smo raširili platno. Ono je učinilo svoje: bombarderi su poslije dva kruga zamakli nekuda ka Prenju i tamo nasumce izručili bombe, dok je transporter bacio nekoliko paketa sa padobranima. Pali su na prostor između nas i Hercegovaca. Bilo ih je sa keksom i italijanskom municijom. Dok su nas avioni nadlijetali, komandant 1. bataljona Savo Burić skinuo je svoj kožni kaput i mahao njime, a bataljon je za to vrijeme gazio po tankom, zamrznutom sniježnom pokrivaču. I to je, kako su nas četnici obavijestili, služilo kao prijateljski signal italijanskim pilotima . . .

Četnička masa koja se bila koncentrisala s južne strane Ivanovog brda, počela je da se roji na sve strane. Njima je italijanska armija bila namijenila keks i municiju, ali im sada nije bilo do paketa. Gledali su samo kako da spašu голу kožu, naročito kada su osjetili našu bočnu vatru koja je bivala sve bliža i efikasnija. I pritisak bataljona 10. hercegovačke postajao je sve jači...

Prizor koji se malo kasnije ukazao pred nama ne vidi se često u ovakvom ratu. Ispod Ivanovog brda, gdje se bio koncentrisao gotovo cijeli »odred« Baja Stanišića — naravno bez Baja — počele su da izviru kolone i da u trku jure prema Sljemeni. Bile su od nas udaljene oko jedan kilometar. Najprije se formirala jedna kolona ali se ona pod jačim pritiskom naših snaga brzo razbijala u sve sitnije dijelove. Kada je nastala opasnost da je uhvatimo pod samom glavicom, četnička masa je pojurila ispod brda bez komande i, kako se primicala šumi, sve se više lepezasto širila. Na sniježnom pokrivaču obrazovala se preko jedan kilometar duga i pred šumom isto toliko široka lepeza. Oko tri hiljade četnika pokrilo je Čehojsku ravan, kao da je neko prosuo gar po zaleđenom snijegu. Bataljonima 10. hercegovačke koji su već bili ovladali Ivanovim brdom četnici su bili »pod rukom«. Osuli su po njima iz automatskih oruđa.

I mi smo ih, iako udaljeni, tukli iz automatskog oruđa. Nije trebalo mnogo nišaniti, dovoljno je bilo da se gađa u gomilu, pa da se ne promaši. Kad je uskoro četnika nestalo u šumama Sljemena, po polju su ostali oni koji nikad više neće stići.

Četničke snage koje su bile posjele Lipetu i Glavatičevo bile su potpuno razbijene. Kolone Glavne operativne grupe mogle su ovim pravcem da nastave prodiranje prema istoku. No četnički bataljoni na Ulogu, kod Kalinovika, na Obiju čekali su da zaustave naš proboj.

Istog dana, 17. marta, bataljoni 1. proleTERSke brigade spustili su se u Glavatičevo, jer je trebalo nastaviti marš i proboj prema Kalinoviku.

NA KOVAČEVOJ GLAVI POD TRESKAVICOM

Borci 1. proleTERSke brigade koji su učestvovali u ovoj borbi, sjećaju je se kao jedne među najtežim od formiranja 1. proleTERSke. U njoj su se puna 24 časa smjenjivali juriši i protivjuriši, odlučivali brzina, srce i — čelik. Malo je bilo sukoba u kojima je, s jedne i druge strane, učestvovalo toliko automatskih oruđa i utrošeno toliko bombi. U stvari, cijela borba vođena je mitraljezima i bombama. Puške su upotrebljavane na sasvim bliskom odstojanju, kad se tuklo kundacima. . .

U rano jutro 20. marta 1943. godine lijeva kolona 1. proleTERSke brigade (1, 2. i 3. bataljon) izbila je na prostoriju Bojjića. Prednji dijelovi kolone, na čijem se čelu nalazio 2. bataljon, tek što su bili posjedali iznad sela, u jednoj udoljini ispod šume gdje je bilo kopno, kad se na nekoliko stotina metara ispred nas začuše pucnji. Odmah su upućene patrole koje obavijestiše da se ispred naše kolone, na nekoliko stotina metara, nalaze četnici Pavia Durišića, i da su to prve čarke između naših i njihovih prethodnica. Poludesno, ispred Draganja, bili su bataljoni 2. dalmatinske brigade koji su bili stigli nešto prije nas, u toku noći. Četnici su bili u pokretu prema zapadu, ka Neretvi. Kad su pred sobom osjetili naše snage kojima se nisu nadali, prešli su u napad.

Pošto je prostor između nas i dalmatinskih bataljona bio nezaštićen, četnici su imali povoljnu situaciju da izvrše prodor u našu pozadinu. Zato se nije smjelo oklijevati, te je čitav 2. bataljon trkom izišao na položaje Kovačeva glava — Prisoje.

Odatle smo imali šta da vidimo: niz kose Paleža, njegovim zapadnim padinama, spuštao se u jarugu potoka Zavale streljački stroj »jurišnika« Pavia Đurišića. Kad su naše snage počele da lome četnički otpor na Neretvi i oko Glavatičeva, Draža je odlučio da hitno interveniše, da bi pred svojim naredbodavcima opravdao oružje i hranu koje je primao. Odmah je iz Pljevalja upućen Pavle Đurišić sa svojim »elitnim« odredom koji je brojao preko dvije hiljade »jurišlija«, biranih po odanosti kralju i otadžbini i po hrabrosti koju su pokazali u haranju po Crnoj Gori i Sandžaku i klanju golorukog naroda, a naročito muslimanskog življa u selima Bukovice. Da bi što prije stigli prebacivani su do Kalinovika italijanskim kamionima. Među njima je bilo najviše bivših žandarma, finansa, podoficira i bogatih seljaka, kojima je ideja »komunizma« nekako slabo mirisala. Znao je bivši oficir da izabere svoju vojsku koja je ujedno trebalo da podigne i njegov ugled kao komandanta. Jer, kad su krenuli u pohode prema Neretvi Pavle je ironično govorio:

»Ma kakav Bajo, kakav Bačević?! Sve su to babe i kukavice. Vidjeće partizanska žgadija kad im stigne Pavle Đurišić. Za dva dana sjurićemo ih u Neretvu i oprati obraz ravnogorskih vitezova i četničke ideje . . .«

Tako je govorio Pavle svojim »jurišlijama« i sa tom vjedom da nas »satjeraju u Neretvu« izbili su njegovi bataljoni dan ranije na polazne položaje na Paležu, Glošcu i Orla kuku. Sa tih položaja pošli su jutros prema nama . . .

Tek kad smo posjeli položaje na Kovačevoj glavi mogli smo da ocijenimo koliko su oni nepovoljni za odbranu. Od Šiljevca, preko Kovačeve glave pa do Žačina šume proteže se ravan, potpuno go vijenac. Teren je bio pokriven smrznutim snijegom, debelim preko dvadeset santimetara. Pored toga što su bili otkriveni i goli, svi položaji su bili i znatno niži od četničkih. Od Paleža, gdje se primjećivala četnička glavina, do isturenih položaja na Kovačevoj glavi, nema više od kilometar vazdušne linije. Po čitavom vijencu, od Gloža do k. 1218 na jugu, četnici su bili postavili teške mitraljeze koji su vrlo lako dobacivali do naših položaja. Ali je najveća prednost četnika bila u tome što su od svojih polaznih položaja, do kojih je dopirala šuma, mogli da se kroz jarugu, takođe obraslu gustom bukovom šumom, neometano privuku našim položajima na pedeset do sto metara i da u gustom streljačkom stroju, u talasima, vrše juriše. Pošto je bilo nemoguće da ih zaustavimo vatrom dok su se spuštali u jarugu ili penjali prema Kovačevoj

glavi, morali smo da se ukopamo u snijegu i da ih, onako otkriveni i bez zaklona, sačekujemo bombama.

Glavnina četničkih snaga, pod zaštitom minobacačke vatre prodirala je uz zapadnu padinu jaruge. Na desnom krilu, na položaju jednog bataljona 2. dalmatinske, čuli su se kratki mitralješki rafali, kao da su prethodnice ispitivale suprotnu stranu. Štab 2. bataljona uputio je jedan vod niz prisoje, u jarugu kojom protiče potok Žavala, da se kroz šumu spusti na stazu koja prema sjeveru vodi takođe kroz šumu ispod samog vijenca, paralelnog sa Kovačevom glavom. Jedan krak staze odvaja se desno i uvaljuje prema potoku, niz jaružicu. Trebalo je zatvoriti tu stazu, jer je to bio jedan od malog broja puteljaka kojima se iz jaruge može ispeti na Kovačevu glavu. Vod 2. bataljona naišao je na dijelove dalmatinskog bataljona koji su držali položaj iznad staze. U to vrijeme je golu kosu zapadno od staze bio posio 2. bataljon, sa dvije čete, dok je treća bila još u rezervi.

Dok je 2. bataljon posijedao položaj, 3. je upućen na lijevo krilo. Negde oko kote 1403, dok su još bili u pokretu, borci 3. bataljona sukobili su se sa četnicima. U bliskoj borbi, uglavnom bombama, čete 3. bataljona uspjele su da zaustave juriš četnika i da ih odbace. Za prvi momenat to je bilo od velikog značaja za konsolidovanje naših položaja.

Prvi bataljon koji se u maršu kretao na začelju kolone, nalazio se ispočetka u rezervi, neposredno iza položaja. Međutim, kad je borba počela da se razbuktava duž cijelog fronta i dijelovi ovog bataljona, uglavnom odjeljenja sa automatskim oruđima, uvedeni su u borbu.

Kad četnici nisu uspjeli da zazuzmu dominantne položaje na sektoru koji smo držali — posebno na našem lijevom krilu — i da tako ugroze čitav sistem naše odbrane, orijentisali su se na naše desno krilo. Pomenuti vod 2. bataljona koji se nalazio duboko u šumi prema potoku, primijetio je kretanje crnih figura iza bukava i kroz šipražje — na pravcu dalmatinskog bataljona. Jedna četnička kolona pošla je puteljkom koji je kontrolisao naš vod. U uzanom usjeku kojim se penjala staza, nisu mogli da se razvijaju u strijelce. Pustili smo ih da nam pridu na nekih sto metara, a zatim smo otvorili vatru iz tri puškomitraljeza i prikovali ih za jaružicu. Uskoro je jedna veća grupa ovih četnika jurnula prema našem položaju, ali je bila pokošena našim bombama i vatrom iz automatskih oruđa. Pokušaji ove kolone da nas zaspe bombama nisu uspjeli — bili smo van

njihovog dometa. Uvidjevši najzad da ne mogu prodrijeti, četnici su se povukli.

Druga desnokrilna kolona kretala se lijevo od našeg položaja u pravcu 3. bataljona. Prema borbi koja je počela kod Dalmatinaca desno od nas, štab 2. bataljona ocijenio je da četnici namjeravaju da se probiju tim pravcem. Tako se naš vod u potoku sada našao u makazama. Četnici su i s jedne i s druge strane bili izbili visoko iznad našeg položaja, tako da smo borbu osjećali gotovo iza leđa. Koristeći se šumom, četnici su lijevo i desno izbili na stazu koja vodi ispod Kovačeve glave, paralelno sa našim streljačkim strojem. Jedini mogućni pravac povlačenja bio je vertikalno kroz šumu, pa onda čistinom, preko snijega, do položaja na kojima se ukopao bataljon. Dok smo se kretali šumom neprijatelj nas nije primjećivao. Ali kad je čelo kolone izbilo na brisani prostor na sniježnom brijegu, četnici su sa Paleža otvorili paklenu mitraljesku vatru. No vodnik Jovo Samardžić, koji je u Foči došao u 1. proletersku, početkom 1942. godine, brzo se snašao i naredio da borci izlaze iz šume na odstojanju od deset metara. Trebalo je preći čistinu široku oko sto metara pokrivenu snijegom, do nagiba vijenca prema zapadu, čiju su ivicu bili posjeli borci 2. bataljona i odbijali prve nalete četnika prema svom desnom krilu. Odlučeno je da se krećemo laganim korakom, ne obraćajući pažnju na pucnjavu četnika, kako bismo obmanuli njihove nišandžije' o tačnosti gađanja. Kad je čelo pošlo uz proplanak, zrna su zapraštala po snijegu oko nas. Ali pošto nismo reagirali, nišandžije su uskoro podigle nišane i kolona je nastavila da se kreće normalnim hodom. Kako je koji borac pristizao preskakao je iza ivice i upućivao se na desno krilo 1. čete. Posljedni iz kolone, jedan mladi borac koji je u brigadu došao kod Prnjavora, lakše je ranjen u nogu. Tako je čitav vod, oko trideset boraca, stigao u sastav bataljona i uključio se u streljački stroj.

Ležali smo na zamrznutom snijegu, na temperaturi oko 20 ispod nule, dok je sa Treskavice brisao ledeni vjetar. Mrzle su nam se noge i ruke, tijelo se kočilo od hladnoće, a nismo smjeli da se odlijepimo od snijega. Samo male humke, u stvari krtičnjaci pokriveni snijegom, služili su nam kao zaklon. Bilo je dovoljno da se pomoli glava pa da sa Paleža zafijuču zrna.

Jedan slabiji juriš četnika na naše desno krilo odbijen je bombama. Učinilo nam se da to oni probaju naše snage. I dok se jedan naš vod prepucavao sa četnicima koji su se koncentrisali na ivici šume, na lijevom krilu, iz jaruge zarasle u šumu

izmiljela je čitava gomila i rasula se po snijegu. U gustom streljačkom stroju, uz povike: »Naprijed četnici, naprijed Beranci!«, streljački stroj je poletio uz strmu padinu, prema kosi oko kote 1403, na kojoj su se nalazili Kragujevčani. Na tom dijelu položaja Kragujevački bataljon je imao samo isturene dijelove sa automatskim oruđima, i kada je počeo juriš četnika, štab bataljona je ubacio u borbu gotovo čitav borački dio bataljona. U isto vrijeme Bojo Prelević, nišandžija na teškoj »bređi«, zajedno sa dva pomoćnika, izvukao je teški mitraljez na čistinu i zasuo četnike ubitačnom vatrom. Samo iz 1, 2. i 3. bataljona stupilo je u dejstvo preko pedeset automatskih oruđa. Iako još prilično udaljeni, četnici su u crnim šinjelima predstavljali na sniježnoj belini odličnu metu. Između četnika koji su urlicali i položaja 3. bataljona stvorena je vatrena zavjesa. Bio je to baraž koji se teško mogao proći. Četnici su padali kao snoplje. Poneki bi se valjao niz sniježnu strminu po desetak metara. Ali su nove grupe neprekidno izvirale iz šume i zauzimale mjesto poginulih. One prednje dijelove četničkog stroja, koji su uspjeli da prođu vatreni baraž, dočekali su Kragujevčani i sa oko pedesetak metara zasuli mitraljeskom vatrom i ručnim granatama. Za trenutak smo vidjeli samo gust dim kako obavija kotu 1403, a kad se podigao, spazili smo kako četnici bježe natrag prema šumi. Ni najžešće prijetnje četničkih oficira nisu mogle zadržati preživjele koji su bezglavo jurili prema šumovitoj jaruzi...

Pojedini naši borci su već počeli da se smrzavaju, pa smo morali da im, pod neprijateljskom vatrom, priskočimo u pomoć...

Poslije neuspjeha na svom desnom krilu, Đurišić je orijentisao glavni napad četnika na južni dio fronta, gdje su se dodirivali 2. bataljon 1. proleterske i jedan bataljon 2. dalmatinske brigade. Bilo je već podne kad su započeli napad. Pošto su se koncentrisali na ivici šume, odakle su jurišali, nije iznosilo više od šezdeset metara. Dok je Bojo Prelević okretao cijev teške »brede« prema šumi, skočio je Vojo Grujić, zamjenik komandanta 2. bataljona, vičući: »Juriš, proleterii!« i poletio na čelu streljačkog stroja, pucajući s ruku iz zaplijenjene ustaške mašinke. Bio je opalio svega nekoliko rafala i pao ničice pogođen u čelo. Dijelovi bataljona (1. i 2. čete) u gustom streljačkom stroju, pojurili su u susret četnicima. Treća četa nalazila se do tog trenutka u rezervi. Pošto je komandant bataljona

Božo bio bolestan, komandu su preuzeli komesar bataljona Vlado Kovačević i zamjenik komesara bataljona i donijeli odluku da se 3. četa, kojom je komandovao Jagoš Zarić, orijentiše prema našem desnom krilu i uhvati vezu sa Dalmatincima. Na toj strani, na krajnjem desnom krilu, bilo je tiho, ali nam se baš ta tišina nije dopadala. Postojala je opasnost da nam na tom sektoru četnici prirede iznenađenje i da nađu rupu u našem rasporedu. A pozadi nas, u rupi, nalazili su se: sanitet, komore i svi prištapski dijelovi.

Naša 1. i 2. četa izmiješale su se sa četnicima, nanijele im osjetne gubitke i natjerale ih u bjekstvo prema šumi. Međutim, dok se ivicom šume, sa zapadne strane proplanka, kretala 3. četa, sa namjerom da uspostavi vezu sa dijelovima bataljona 2. dalmatinske brigade, na istočnoj ivici proplanka, sakriveni u gustišu, gomilali su se četnici. Komandi 3. čete nije trebalo da naročito osmatra da bi primijetila crnu rulju koja se komešala, čekajući naređenje za juriš. Jedini izlaz iz te situacije bio je — da se četnički juriš preduhitri. Nije bilo vremena ni da se zaobilazi odozdo, šumom. Zato su svih sedamdeset boraca 3. čete u tren pretrčali uzani proplanak i odjednom se, na ivici šume, našli lice u lice sa četnicima. Puškomitraljesci su stojeći kosili po četnicima nagomilanim na ivici šume, tako da je često jedno zrno obaralo po dvojicu. Padali su kao snoplje. Proleteru su, onako zbijene i zbunjene četnike hvatali za bračice, udarali pesnicama, kundacima, nogama. Dešavalo se, u toj gužvi, da se i dva naša borca nađu jedan drugom u naručju. Ovaj krkljanac trajao je gotovo pola sata. Kad je jedna grupa četnika pokušala da se odlijepi i da zaobiđe 3. četvu, dočekali su ih rafali teške »brede« Boja Prelevića. Najzad su borci 3. čete uspjeli da potisnu četničku gomilu koja se bez zaštitnice strmoglavila u potok Zavala. Naši borci nisu kasnije mogli da se prisjete svih detalja ove borbe koja se odigrala kao u nekom magnovenju. Vidjeli su samo gomile leševa iza svakog šumarka.

Međutim, upornost Pavia Đurišića bila je neiscrpna. Trebalo mu je da sačuva svoj ugled i da možda od svoga kralja van otadžbine dobije najviše odlikovanje ili čin. I zato su njegovi vjerni oficiri sa pištoljima dočekivali unezvjerene bradonje i ponovo ih svrstavali u streljački stroj. Ovoga puta pokušali su da se probiju na centru. Povukli su se nešto sjevernije i zaposjeli ivicu šume neposredno ispred položaja 1. čete 2. bataljona, čiji su se borci vratili poslije protivnapada i ležali iza improviziranih zaklona u snijegu. Ovoga puta četnici su opre-

zno, puzeći, pošli prema ivici šume, ka čistini, s namjerom da izvrše napad na centar. Međutim, streljački stroj naše čete, isto puzeći, pošao im je u susret. Dok su orti podilazili, nas su tukli iz teških mitraljeza sa Palaža. U jednom trenutku našli smo se na odstojanju od tridesetak metara.

Na komandu »bombe!« odjeknulo je gotovo u isto vrijeme četrdesetak eksplozija među četnicima na ivici šume. Čuli su se jauci četnika, ali su njihovi puškomitraljezi, kamuflirani iza omorika i jelika neprekidno tukli. I naši puškomitraljesci su jedva stizali da promijene okvire. Kada smo ponovo sručili bombe ispred nas, nešto udesno, utišala su se dva puškomitraljeza, ali je jedan, tako reći pred samim našim nosom, tukao i dalje. Sakrio se iza jele i bomba nije mogla do njega. Odmah do centra desetar Radomir Popović Blizanski, bio je uzeo puškomitraljez od poginulog nišandžije. Četnik ga je dugo vrebao i pogodio. Odmah zatim poginuo je i pomoćnik koji ga je bio zamijenio. I Martin, mladi borac iz Biokovskog odreda, pao je pored njih. Četnik je bio našao otvor kroz koji je vidio ovu grupu. I sve ih je pokosio. Više mu se nije smjelo dozvoliti da puca. Jedna grupa, na čelu sa Brankom Vučinićem, pošla je puzeći pravo prema puškomitraljeskom gnijezdu i jedna od pet bombi učutkala je puškomitraljez. Ali nam je taj bradati razbojnik ubio tri divna druga i komunista. Još jedan ili dva juriša izvršili su četnici na položaje 3. bataljona, ali su bili odbijeni uz velike gubitke. Na svakih petnaest — dvadeset metara na našim položajima bili su postavljeni puškomitraljezi i kosili četnike koji su bili prinuđeni da jurišaju čistinom. Padali su kao klasje.

Pala je ledena noć na ograncima Treskavice. Noć za odmor onih koji sjede pored toplih ognjišta, ali ne i za nas koji smo, ležeći na smrznutom snijegu, mogli da očekujemo ponovne juriše četnika. I zaista, nisu se umirili. Pavlu Đurišiću je bilo stalo do pobjede po svaku cijenu!

Duž čitavog našeg fronta na položaju su se nalazile samo manje grupe sa puškomitraljezima, postavljenim neposredno iznad šume. Upravo, svi smo bili na položaju, ali nismo ležali, već smo se kretali da se ne bismo smrzli. Prvi napad koji su izvršili četnici kasno u noć na naše desno krilo, bio je odbijen. Ni pokušaj napada na centar nije uspio. Tada su se četnici ponovo orijentisali na položaje 3. kragujevačkog bataljona. Prvi napadi nisu bili naročito žestoki. Kao da su ispitivali jačinu naše vatre i mogućnosti prodora. Poslije svakog odbijenog na-

pada čuli smo dozivanje četnika po jarugama. A Pavle Đurišić lično je sokolio svoju vojsku, vičući:

— Naprijed, jurišnici, bježe proleter!

Možda su ga njegovi istureni dijelovi koji su ležali ivicom šume, na domaku cijevi naših mitraljeza, obavještavali da se mi krećemo. U stvari, po koji borac bi preko sniježne bjeline otrčao da donese sanduk s municijom.

Najteži napad u toku noći bio je negdje prije tri časa izjutra 21. marta. Četnici su se neopaženo privukli položajima Omladinske čete 3. bataljona i poslije bacanja bombi izvršili juriš sa odstojanja od dvadeset do trideset metara. Na položajima čete nalazilo se nekoliko automatskih oruđa sa poslugom. Iznenađeni ovim napadom, a uz to bez bombi, omladinci su se povukli nekih dvjesto metara natrag, na prihvatne položaje. Zato su na brzinu sakupljene bombe iz sva tri bataljona i omladinci su u žestokom jurišu potpomognuti ostalim dijelovima 3. bataljona, izvršili protivnapad i uspjeli da povrate izgubljene položaje. I ovoga puta borba je vođena samo bombama i bajonetima.

Nekoliko napada izvršili su četnici i na položaje 2. čete 2. bataljona. Poslije ponoći ova naša četa upućena je prema katunu Lukavac gdje je izvršila prepad na grupu četnika koja se bila smjestila u kolibama.

Oko tri časa poslije ponoći na sektoru Kovačeva glava — Palež zavladao je grobna tišina. Dolje na jugu, na Ulogu, u toku cijele noći čula se borba. Pred zoru se i tamo utišalo. Dok smo se mi borili sa Đurišićevim »jurišlijama«, 4. i 6. bataljon naše brigade, pod neposrednom komandom komandanta brigade Lekića, uspjeli su da likvidiraju četničko uporište Ulog, koji je branilo četiri do pet stotina četnika. Pri tome glavni teret borbe podneo je 4. bataljon, jer je 6. zbog teškog terena, bio u znatnom zakašnjenju.

Da bi se u slučaju da četnici nastave sa napadima, obezbijedili povoljniji odbrambeni položaji, odlučeno je da se naša tri bataljona (1, 2. i 3) povuku na grebene zapadno od Siljevca i Bojića. Oni su u svitanje izbili na sniježni plato ispod kojeg se okomito spušta kanjon Vrhovine. Nešto poslije svanuća stigao je i komandant brigade Danilo Lekić. Borci 2. čete 2. bataljona koji su bili upućeni u izviđanje prema Lukavcu, nisu nigdje naišli na četnike. U međuvremenu čula se borba ka Obiju i prema Kalinoviku. To je 2. proleterska brigada uspjela da u toku noći zauzme Obalj i probivši četničku odbranu uđe u Ka-

linovik. Uskoro smo dobili obavještenje da je i osakaćeni odred Pavia Đurišića pobjegao ograncima Treskavice prema Gvoznom polju i dalje — ka Drini. Borba sa »jurišlijama« bila je završena.

Oko dvadeset hiljada četnika Draže Mihailovića bježalo je ispred naših cijevi na sve strane. Odred Pavia Đurišića imao je na Kovačevoj glavi i okolnim položajima oko tri stotine i pedeset mrtvih. Broj ranjenih nismo mogli utvrditi, ali je nesumnjivo bio bar tri puta toliki. Praktično, njegov »elitni« odred bio je prepolovljen. Pričali su ljudi da su Pavia vidjeli kako plače.

Naši bataljoni imali su u toj teškoj borbi ukupno osam do deset mrtvih, među kojima i Vojo Grujić, zamjenik komandanta 2. crnogorskog bataljona. Bilo je samo nekoliko ranjenih.

Obruč koji su sa istoka bili zatvorili četnici pukao je.

Put prema Drini bio je otvoren.

JOVAN B020VIC

